



TARTU ÜLIKOOL

# Eetikast ennetuses: kaalutluskohad ja vääruspõhised otsused

Margit Sutrop, PhD, professor, Tartu Ülikooli eetikakeskus  
Mari-Liisa Parder, PhD, Tartu Ülikooli eetikakeskus

28.09.2022



# Kava

- ❖ Mis on eetika?
- ❖ Ennetuse mõiste ja selle ulatuse muutumine
- ❖ Eetiliste raamistike muutumine
- ❖ Ennetusega seotud eetilised küsimused ja väärtusvalikud
- ❖ Ennetuse eetilised printsiibid
- ❖ Väärtused ja printsiibid kodeksites. Väärtuskonfliktid.



## Mis on eetika?

- Eetika põhiküsimus antiigis oli: *kuidas ma peaks elama?* Alates uusajast on peamine küsimus: *mida ma pean tegema?*
- Eetika puutub kõigesse, mida me ütleme või ütlemata jätame, mida me teeme või ei tee, kes me oleme või mida me väärtustame.
- Eetilised raamistikud erinevad selle poolest, kas nad peavad üksikisikut olulisemaks kui ühiskonda (liberaalne moraal) või ühiskonda olulisemaks kui indiviidi (kommunitaristlik moraal).



# Ennetuse mõiste

- Ennetusest saab kõige avaramas tähenduses rääkida kui mõne juhtumi või tegevuse ärahoidmisest (vaimse tervise probleemide, uimastite tarvitamisega seotud probleemide, õigusrikkumise, koolist väljalangevuse ennetamine).
- Haiguste ennetus kuulub ühelt poolt **rahvatervise** valdkonda, teisalt on see ka **kliinilise meditsiini** ja **meditsiiniteaduse** teema, ulatudes samas ka **tervishoiupoliitika** või koguni **sotsiaalpoliitika** valdkonda.
- Varasemalt on ennetuse fookus olnud “haigustel”. Aga haiguse mõiste on ise ajas muutunud: kattes nüüd ka haigusriske, mistõttu ennetuse ja ravi vaheline piir muutub üha ähmasemaks. Kuna inimeste tervis sõltub lisaks geneetikale ja keskkonna seisundile ka inimeste eluviisist, on küsimus ka **inimeste käitumise** mõjutamises.
- Ennetuse adreksaadiks võib olla kogu rahvas, erilise tunnuse alusel tekkinud grupp või ka üksik inimene.



# Tervise mõiste muutumine

Maailma Terviseorganisatsioon (WHO) peab tervist üheks inimõiguseks.

Kui varem defineeriti tervist kui haiguse puudumist, siis nüüd on uus definitsioon:

- "**Tervis** on täieliku füüsilise, vaimse ja sotsiaalse heaolu seisund, mitte üksnes haiguse või puuete puudumine."
- "Valitsustel lasub vastutus **rahva tervise** eest, mille parandamiseks on vaja võtta tervishoiu ja sotsiaalseid meetmeid."

(WHO põhikiri 1946/2005)



# Terviseedendus ja haiguse ennetuse mõiste ulatuse muutumine

- Traditsiooniliselt ennetusel kolm taset: **primaarne** (enne, kui haigus on ilmnenud, ilma terapeutilise sekkumiseta), **sekundaarne** (varane avastamine ja meetmed haigusest jagu saamiseks), **tertsiaarne** (haiguse progresseerumise ärahoidmine või edasilükkamine).
- WHO (1998) toob ennetusse sisse **riskifaktorite eemaldamise** kui haiguste ennetamises olulise. Riskifaktoreid (nt kõrget vererõhku käsitletakse kui haigust). Liikumine rahvaterviselt kliinilisse meditsiini.
- 2013. WONCA (maailma perearstide organisatsioon) lisas neljandase ennetusliku tegevuse taseme: **kvaternaarse ennetuse** (mittekahjustamise kunst) eesmärgiks on ülemääraste meditsiiniliste sekkumiste ärahoidmine ja soovitada eetiliselt õigustatud sekkumisi.



# Eetiliste raamistike muutumine

- Meditsiinieetika algus ulatub antiikaega; keskmes oli arsti-patsiendi suhe; peamised väärtused: heategemine, usaldus ja konfidentsiaalsus ("Arst teab, mis on patsiendile hea")
- Teise maailmasõja järel tõusid meditsiinieetikas ausse **inimõigused** ja **liberaalsed väärtused**: autonoomia, vabadus, privaatsus.

Maailma Arstide Liidu Helsingi deklaratsioon (1964/2008) ütleb, et **austus individuaalsete huvide ja valikute vastu** on võti, mille abil saab meditsiinis ära hoida **ühiskondlikel huvidel** või **meedikute paternalistlikel kaalutlustel** põhinevat individuaalsete väärtuste kõrvaletõrjumist.

- 2000. aastast alates on geneetika võidukäik toonud kaasa nõu kommunitaristliku pöörde, mis tõi keskmesse **kollektiivsed väärtused**: rahvatervis, solidaarsus, vastastikusus, vastutus.
- Täna: **vaja on leida sobiv tasakaal individuaalsete õiguste ja kollektiivse hüve vahel.**



# Rahvatervise eetika areng on kulgenud lahus bio- ja meditsiinieetikast

- Rahvatervise eetika on arenenud lahus meditsiini- ja bioetikast ning meditsiinifilosoofiast (Douglas L. Weed, “Precaution, Prevention, and Public Ethics, *Journal of Medicine and Philosophy*, 2004, vol.29, no.3, 313-332).
- Rahvatervise eetika arendamisse panustanud peamiselt praktikud. Esimesi käsitlusi M. Susser, Z. Stein, J. Kline “Ethics and epidemiology”. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 1978, vol 437, 128-141.
- Kõige põhjalikum käsitlus D. Beauchamp ja B. Steinbock (eds), *New ethics for the public’s health*. New York: Oxford UP, 1999.
- 1990. Tom Beauchamp ja Al Jonsen aitasid luua epidemiloojide eetikakodeksi (1991). Rahvatervise eetikakoodeks valmis alles 2002. Printsipiism ja vooruseetika olulised lähenemised.





# Rahvatervise valdkonna otsused: tõenduspõhisus+eetilisus

- Rahvatervise valdkonnas tehtavad otsused peavad lähtuma epistemoloogilistest ja eetilistest kaalutlustest.
- **Millal tegutseda?** Tasakaalu leidmine tõenduse ja soovi vahel head teha. Kuidas leida kulutõhusad viisid tervisega seotud ohtude kõrvaldamiseks, enne kui need tekitavad tõsist kahju (haigus, vigastus, enneaegne surm). Ennetustegevus on õigustatud ka siis, kui pole 100% tõendatust, sest ennetus on parem kui ravi. (Horton, 1998)
- **Ettevaatusprintsii**p kui episteemiline reegel ei tööta ja pole sobiv moraaliprintsiip, mille auusel otsustada (Harris and Holm 2002).
- Ettevaatusprintsii esitab väljakutse tõenduspõhisele otsustamisele rahvatervises ja muudab, kuidas toimub vastupidiste tõendite arvestamine, põhjuslike kriteeriumide, tõendatuse määra, statistika olulisuse hindamine. (Weed, 2004)



## Ennetusega seotud eetilised küsimused

- **Sekkumine.** Kui palju ja mil viisil on riigil lubatud sekkuda inimeste ellu, piirata nende vabadusi, sanktsioneerida ja mõjutada inimeste elustiili ja käitumist?  
*Inimeste individuaalsed õigused versus ühishüve.*
- **Paternalism.** Kas inimest peaks/tohiks kaitsta tema enda eest? *Autonoomia versus heategemine*
- **Õigus/kohustus teada ja kohustus mitte teada** (oma geneetilisi jm terviseriske).  
*Autonoomia ja vabadus versus solidaarsus ning vastutus. Inimeste individuaalsed õigused versus ühishüve.*

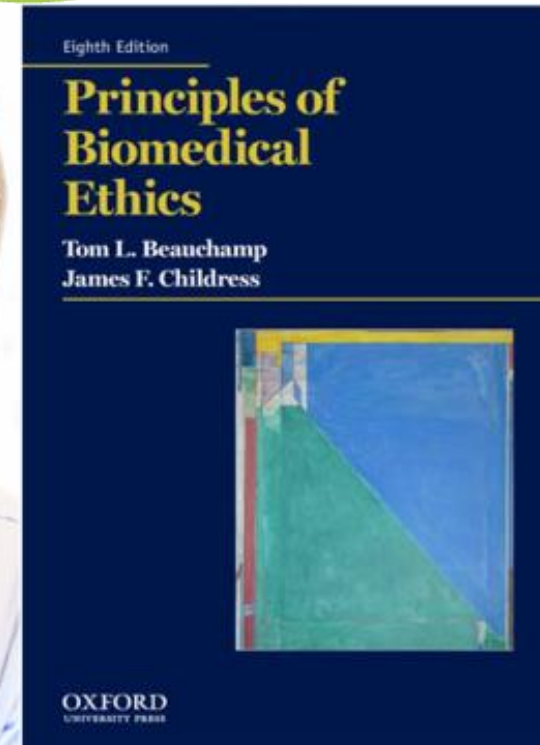


TARTU ÜLIKOOL

**Milliseid eetilisi  
põhimõtteid tuleks  
siis ennetuses  
järgida?**

# Biomeditsiini põhimõtted

- Austus inimeste autonoomia vastu
- Heategemine
- Mittekahjustamine
- Õiglus





## Rahvatervise eetika põhimõtted



## Rahvatervise eetika põhimõtted\*

1. Mittekahjustamine
2. Õiglus
3. Kompetentsus
4. *Integrity*
5. Konfidentsiaalsus
6. Eetilised kohustused kogukonna ja ühiskonna ees
7. Austus autonoomia vastu
8. Mittediskrimineerimine
9. Heategemine

\* Järjestatud selle alusel, mitmes koodeksis nimetatud põhimõtte esines.



TARTU ÜLIKOOL

**Kuidas tagada, et  
valdkonnas tehtud  
otsused ja tegevused  
oleksid kooskõlas  
valdkonnale oluliste  
väärtuste ja  
põhimõtetega?**







**Väärtuskonfliktidest aitavad  
välja diskusioon, refleksioon  
ja üksteise kuulamine.**

# Kasutatud kirjandus



TARTU ÜLIKOOL

- Beauchamp, T.L. & Childress, J.F. (2009). *Principles of biomedical ethics*. Oxford University Press, New York.
- Beauchamp, D., & Steinbock, B. (eds) (1999). *New ethics for the public's health*. New York: Oxford UP.
- Beauchamp, T. L., Cook, R. R., Fayerweather, W. E., Raabe, G. K., Thar, W. E., Cowles, S. R., & Spivey, G. H. (1991) Ethical guidelines for epidemiologists. *Journal of Clinical Epidemiology*, 44, 1: 151S-169S. DOI: [10.1016/0895-4356\(91\)90192-c](https://doi.org/10.1016/0895-4356(91)90192-c)
- *Certified Prevention Specialist Code of Ethics. (Adapted from the International Certification & Reciprocity Consortium)*. (i.a.). <https://health.hawaii.gov/substance-abuse/files/2013/05/cps-codeofethics1.pdf>
- Christians, C. G. & Rotznoll, K. B. & Fackler, M. (1991). *Media Ethics. Cases and Moral Reasoning*. Third edition. Longman, New York and London.
- Code of Ethics. Certified Prevention Specialist. (2017). <https://www.ibadcc.org/post/code-of-ethics-certified-preventionspecialist>
- Harris, J., & Holm, S. (2002). Extending human life span and the precautionary paradox. *Journal of Clinical Epidemiology*, 44 (Suppl. I).
- Horton R. The precautionary principle. *Lancet*. 1998:252.
- Kirschenbaum, H. (2009). Väärtuste selitamise selgitus: mõned teoreetilised probleemid. M. Pöder, M. Sutrop, & P. Valk (Eds.), *Väärtused, iseloom ja kool. Väärtus- kasvatuse lugemik* (pp. 123–134). Tartu: Eesti Keele Sihtasutus
- Office of the Secretary. (1979). *The Belmont Report. Office of the Secretary. Ethical Principles and Guidelines for the Protection of Human Subjects of Research. The National Commission for the Protection of Human Subjects of Biomedical and Behavioral Research*. [https://www.hhs.gov/ohrp/sites/default/files/the-belmont-report-508c\\_FINAL.pdf](https://www.hhs.gov/ohrp/sites/default/files/the-belmont-report-508c_FINAL.pdf)
- *Rahvastiku tervise edendamise eetikakoodeks*. (i.a.) <https://www.tervis.ee/uhingust/etikakoodeks/>
- Rest, J. R. (1994). Background: Theory and Research. J. Rest, D. Narvaez (toim.) *Moral Development in Professions: Psychology and Applied Ethics*, 1-27
- Schröder-Bäck, P., Duncan, P., Sherlaw, W., Brall, C., & Czabanowska, K. (2014). Teaching seven principles for public health ethics: Towards a curriculum for a short course on ethics in public health programmes. *BMC Medical Ethics*, 15(1), 1–10. <https://doi.org/10.1186/1472-6939-15-73>
- M. Susser, Z. Stein, J. Kline "Ethics and epidemiology". *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 1978, vol 437, 128-141
- Sutrop, M., Parder, M., & Juurik, M. (2020). Research Ethics Codes and Guidelines. In R. Iphofen (Ed.), *Handbook of Research Ethics and Scientific Integrity* (pp. 1–23). Springer Nature Switzerland AG.
- Volkmer, C. B., Pasanella, A. L., & Rath, L. E. (1977). Values in the classroom. C.E. Merrill Pub. Co.
- Weed, D. L. (2004). Precaution, Prevention, and Public Health Ethics. *Journal of Medicine and Philosophy*, 29(3), 313–332.
- WHO. (2017). *WHO Guidelines on Ethical Issues in Public Health Surveillance*.
- WHO. (1946/2005). *Constitution*. <https://www.who.int/about/governance/constitution>
- World Medical Association (2013) World Medical Association Declaration of Helsinki: ethical principles for medical research involving human subjects. *JAMA* 310:2191–2194. <https://doi.org/10.1001/jama.2013.281053>



TARTU ÜLIKOOL

# Täname tähelepanu eest!

[margit.sutrop@ut.ee](mailto:margit.sutrop@ut.ee)  
[mari-liisa.parder@ut.ee](mailto:mari-liisa.parder@ut.ee)